

הלכות תפילין סימן לו

ביאורים ומוספים

סימן לו

זמן הנחת תפילין

[משנ"ב ס"ק א]

קלומר אותם שנושאים שם ה' עליהם בתפילין יחיו⁽¹⁾.

1) וביאר הבי"ח, שכיון שהניח שם ה' סמוך לגופו על ידי התפילין, ובכך דיבק את גופו בה' אלוקים חיים, לכן שכרו שיאריך ימים בעולם הזה, שנאמר (דברים ד ד) "ואתם הדבקים בה' אלוקים חיים כלכם היום", כלומר שמלבד שמובטח לו שהוא בן העולם הבא זוכה גם להאריך ימים בעולם הזה.

[משנ"ב ס"ק ב]

יְכַל־שָׁכֵן אִם מְבַטֵּל תְּמִיד מִמְצָנָה ז'⁽²⁾.

2) ולגבי מי שאינו מניח תפילין, כתב בספר המצוות הקצר (מצוה ט) שהוא מבטל שמונה מצוות, כיון שבתפילין של יד ושל ראש יחד יש שמונה פרשיות, שבכל אחת מהן בפני עצמה יש ציווי על הנחתה.

[משנ"ב ס"ק ג]

גַּם־כֵּן הוּא בְּכָל־פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹפָן⁽³⁾.

3) ובטעם הדבר שאינו נחשב מחמת כן ל'מין' כמבואר בשו"ע (יו"ד סי' ב ס"ה) שהעובר להכעיס על דבר אחד נחשב למין, ביאר הפמ"ג (א"א ס"ק א) שהיינו רק בעובר בקום ועשה כגון שאוכל נבילות להכעיס, ולא במבטל מצוה שאינו עושה מעשה.

[משנ"ב ס"ק ד]

שְׁהוּא עֶזְרָא בְּדוֹלָה⁽⁴⁾.

4) והבודק את תפיליו ומצא שהניחן עד עתה כשהן פסולות ואפילו שנמצא שכך נעשו מתחילתן, כתב הא"א (בוטשאטש, סי' לט ס"ט) ששייך בכך מה שאמרו חז"ל (קידושין טו, ב) על כהן שנמצא חלל, שאין עבודתו פסולה. וגם אין צריך לומר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' על הברכות שאמר בשעת הנחתן כיון שהן רצויות. והביאו דבריו הפרי השהדה (ח"ג סי' קיז) ושו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' נד). וכן כתב בשו"ת רב פעלים (ח"ד א"ח סי' ב), והוסיף, שאף יש לו שכן כעושה מצוה, כיון שהתכוון למצוה ונאנס שלא לעשותה. וראה מה שכתב בשו"ת לב חיים (ח"ב א"ח סי' י).

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' טו) כתב, שאף שאין לו שכר כמי שהניחן, מ"מ הרי זה כעין שאמרו בירושלמי (גיטין פ"ז ה"ו) 'אונסא כמאן דעביד', וכמי שחשב לעשות מצוה ולא עשה שמעלה עליו הכתוב כאילו עשה. אכן, בשו"ת מחזה אברהם (א"ח סי' ה) ושו"ת הר צבי (א"ח סי' לה) הביאו תשובות פנים מאירות במי ששגג ולא הניח תפילין של ראש כראוי, מתכפר לו עון ביטול מצות עשה על ידי חרטה ותשובה, ועל איסור ברכה לבטלה לא עבר לפי המנהג לומר מיד לאחר הנחת התפילין של ראש 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', והגרש"ז אויערבך הורה (הליכות שלמה תפלה פ"ד ארחות הלכה הע' 115) שיוסיף כל יום בזמן של הנחת התפילין, דהיינו שישעה בהם זמן נוסף אחר התפילה, וגם יניחן בשעות לימודו [ואם אין נוח לו לעשות כן ברבים, יניח על כל פנים רק את של יד].

[משנ"ב ס"ק ו]

יְכַל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֵא תְּפִלִּין⁽⁵⁾ כְּאִלוּ מַעֲיַד עֲדוּת שְׁקָר בְּעֶצְמוֹ⁽⁶⁾.

5) ומטעם זה כתב לקמן (סי' מו ס"ק ג), שכשאומר 'שמע ישראל'

לפני התפילה, לא יכוון לצאת אלא אם כן כבר מונחות התפילין עליו. וכן לגבי הנכנס לבית הכנסת ומוצא ציבור שקוראים קריאת שמע, כתב לקמן (סי' סה ס"ק ח) שאף שצריך לקרוא עמהן פסוק ראשון, מ"מ לא יכוון לצאת בזה ידי חובה, כדי שלא יהיה כמעיד עדות שקר.

6) ואם עבר וקרא, כתב לעיל (סי' כה ס"ק יד) שבדיעבד יצא ידי חובת מצות קריאת שמע, ומ"מ יש לו עבירה מצד אחר, שהרי אומר ויקשרתם וגו' ואינו קושר, ובכך מראה הוא על עצמו שאינו רוצה לקיים את רצון השם יתברך, וזהו עדות השקר שמעיד על עצמו.

ואם אין לו תפילין, או שיש לו איזה אונס אחר, כתב (שם), ולקמן סי' מו ס"ק ג) שבדאי אין לו לאחר קריאת שמע בזמנה מחמת זה, כי תפילין וקריאת שמע שתי מצוות הן, ואינן מעכבות זו את זו, והוסיף שם שאף איסור אין בזה. ולקמן (סי' נח ס"ק ה) כתב, שאפילו אם ספק לו שמא יעבור זמן קריאת שמע אין לו להמתין עד אשר יביאו לו את התפילין.

וכן הוזהרים לקרוא קריאת שמע כותיקין, כתב בביה"ל לקמן (סי' נח ס"א ד"ה ומצוה) שיוהרו לקוראה בעת ההיא אף אם אין להם תפילין. וראה מה שכתבנו שם, לגבי להתפלל כותיקין שלא במנין, מי נחשב כוהיר לקרות שמע כותיקין.

[משנ"ב ס"ק ז]

יְעִזְרָא לְעִיל סִימָן כַּה עֶינֵי יג'⁽⁷⁾.

7) ששם מבואר עד היכן נחשב הדבר כתפילה, לענין המנהג שלא לחלוץ את התפילין קודם לכן.

[ביה"ל ד"ה מצותן]

אם יודע שייכל לנהר את עצמו גס"פן מהסח קדעת, דהינו על-כ"ל פנימין משהו וקלות-ראש⁽⁸⁾.

8) וכשהוא עוסק במלאכתו ואין דעתו עליהן ממש, כתב לקמן (סי' מד ס"ק ג) שאין זה נקרא היסח הדעת, אם לא שהוא טרוד בצרכי גופו עד שלכבו פונה מיראת שמים מחמת טרדתו, ומ"מ מצוה מן המובחר שתהיה דעתו תמיד על התפילין ולא יסיחנה מהם, חוץ מכאשר הוא לומד או מתפלל, שאז אין צריך לתת דעתו על התפילין.

[ביה"ל ד"ה בשעת]

ימנחם עֲנִיָּה [הרמ"ע מפאנו] קַתַּב בְּחֻשְׁבָּה שְׁתֵּקֵן לְהִנָּחֵם שְׁנֵית בְּמִנְחָה⁽⁹⁾.

9) ובמשנ"ב לקמן (סי' קלא ס"ק ז ובביה"ל סי' פ ס"א ד"ה מוטב) כתב, שאין אנו נוהגים להניח תפילין במנחה.

ומי שנוהג להניח תפילין במנחה ונמצא במקום שנהגו שלא להניחן, כתב בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ד סי' לד) שאין למחות בידו, ואין בכך משום 'לא תתגודדו', וכיון שהוא עושה כמנהג מקומו, גם אין זה נחשב ליוהרא.

ומי שלא התפלל שחרית ומשלים תפילת שחרית במנחה שמתפלל שתי תפילות, כתב בספרו מחנה ישראל (פ"ו ג') שראוי ונכון להתפלל תפילות אלו עם תפילין, כיון שלא זכה להתפלל שחרית עם תפילין.

[ביה"ל שם]

יבקְרַב־שִׁבְתָּ לֹא יִנָּחֵם, שְׁל"ה⁽¹⁰⁾.

10) ובטעם הדבר כתב השערי תשובה (ס"ק ג), שכיון שתוספת שבת מדאורייתא, כבר מתנוצצת קדושת השבת בעת ההיא. עוד כתב (שם), שלפי זה הוא הדין שלא יניחן אף בערב יום טוב.

הלכות תפלין סימן לו

לז זמן הנחת תפלין, ובו ג' סעיפים:

א מנחת מרב ב ראש
שנה י ג טור
ד הראש ה סוה
כב

א גדול (ב) (א) שְׂכַר מִצְוַת תְּפִלִּין, וְכָל מִי (ב) שְׁאִינוּ מְנִיחֶם הוּא (ג) בְּכָלל פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל (ד) בְּגוֹפוֹן: **ב** *מִצְוַת הַלְהִיטֵם עֲלֵיו כָּל הַיּוֹם. אֲבָל מִפְּנֵי שְׁצָרִיכִים גּוֹף נָקִי שְׁלֵא יִפִּית בְּהֶם וְשְׁלֵא יִסִּית דַּעְתוֹ מֵהֶם, וְאִין כָּל אֶדָם יָכוֹל לְזַהֵר בְּהֶם, נִהְגוּ יִשְׂרָאֵל לְהִנְיחֶם כָּל (א) (ג) הַיּוֹם. וּמִכָּל מְקוֹם צָרִיף כָּל אֶדָם לְזַהֵר בְּהֶם (ה) לְהִיטֵם עֲלֵיו (ו) *בְּשַׁעַת קְרִיאַת שְׁמַע (ז) וּתְפִלָּה: **ג** *הַקָּטָן (ח) הַיּוֹדֵעַ לְשׁוֹר תְּפִלִּין בְּטַהֲרָה שְׁלֵא יִישָׁן וְשְׁלֵא יִפִּית בְּהֶם: הֵגַה וְשְׁלֵא לְכַנֵּס בְּהֵן לְבַיַּת הַכֶּסֶפֶא (רש"י פרק לולב הגדול), חֲזַב

באר היטב

(ב) שְׂכַר. ב"ש"ס איתא דמאריך ימים, ובשמואלא דבא איתא שהוא מקטח שהוא בן עה"ב ושאיין גיהנם שולטת בו ונשענותיו נמחלים לו. וכתב הרא"ש: אם זהיר בתפלין כף וזאת מברכתו, ואם פשע בהם כף חובה מברכתו, שאין לה גידול במצות עשה יותר מתפלין. חדש המדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר חזב להניח תפלין, אבל אינו שומע ואינו מדבר אין מוחזין בידו מלהניחם אם רוצה, ע"ת וכ"כ בשו"ת כנה"ג סימן לת. והבאר היטב אשר לפני לא העתיק היטב ע"ש: (ג) בגופו. ודוקא שאינו מניחם בשביל בוזי מצוה, אבל הניחם משום דבעי גוף נקי ושפא לא יזהר בקדושתו, א"ע"ג דבבבקה היא בידו דבכל יוכל לזהר בהם בשעת ק"ש ותפלה מ"מ לא בכלל פושעי ישראל הוא, הרא"ש: (א) היום. ומע"כ כתב שמתן להניחם שנית במנחה, ובערב שבת לא יניחם, של"ה, וניחם תפלין דר"ת במנחה:

משנה ברורה

א (א) שְׂכַר. שְׂכַל הַמְנִיחִין מֵאָרֶץ יָמִים בְּעוֹלָם הַנֶּהָ, שְׁנָאָמַר "ה' עֲלִיָּהֶם יִהְיֶה", כְּלוֹמַר אוֹתָם שְׁנוֹשָׁאִים שֵׁם ה' עֲלֵיהֶם בַּתְּפִלִּין (יחיו), ומבטח שהוא בן עולם הבא, ואין אש של גיהנם שולט בו, וכל עונותיו נמחלים לו, טור בשם השמואלא רבא: **(ב) שְׁאִינוּ מְנִיחֶם.** פרוש, אפלו מניעתו הוא רק לפרקים, וכל-שכן אם מבטל תמיד ממצוה זו⁽¹⁾. והפרי"מגדים הביא בשם נחלת-צבי, דאפלו מי שבטל מתפלין יום אחד הוא גם-כן בכלל פושעי ישראל: **(ג) בכלל פושעי ישראל.** ודוקא שאינו מניחם בשביל שהמצוה בונה בעיניו, אבל הניחם משום דבעי גוף נקי ושפא לא יזהר בקדושה פראוי, א"ע"ג"ב דבבבקה היא, דבכל יוכל אדם לזהר בשעת קריאת שמע ותפלה, (ב) מכל מקום לא הוי בכלל פושעי ישראל. וכל-שכן אם המצוה תמיד נחובה עליו ונזהר שיהיה גוף נקי, אף עתה אית לה אנס חלי שאין גופו נקי, לכלי עלמא אין עליו דין פושעי ישראל כלל. ודע דכתב הב"ח, דאפלו אם אין המצוה בונה בעיניו, אף מנעם מלהניחם מפני שהוא מלאכה או שאר הפסד ממון או מחמת עצלות, (ג) גם-כן בכלל פושעי ישראל בגופו⁽²⁾, אף דיח חלוק ביניהם לענין ענש, עין שם. ודבר זה הוא תוכחת מגלה לאותן אנשים שפניו עצלותן מצוי שיהיו תפליהן

שערי תשובה

[ג] היום. וכבר פסקתו בזה לעיל סי"ט לר ע"ש. ונראה דע"ש לאו דוקא והיה ע"כ י"ט שאין להניחם, שלפי השע"כ שבבבך נתנוצץ קדושת שבת ומינו משום דתוספת שבת דאורייתא, דא"כ גם תוספת י"ט דאורייתא כמ"ש הבי"ט סי' רסא ע"ש. ועין בשו"ת שמש-צדקה חלק א"ח סי' ז' וסי' ח' שהוכיח דליקא אסורא בזה מדינא ונבואה להניחם כמע"י קדם שחולל קדושת שבת אין מוחזין בידו, אף שם בסימן ח כתב בשם המקלס מהר"ר בנתיב ביה דיל ששאל לבמה גדולים בא"י ואמרו לו שאין להניח תפלין בע"ש ע"ש:

בשעת קריאת שמע גוף נקי ושפא לא יזהר בקדושתו, א"ע"ג דבבבקה היא בידו דבכל יוכל לזהר בהם בשעת ק"ש ותפלה מ"מ לא בכלל פושעי ישראל הוא, הרא"ש: (א) היום. ומע"כ כתב שמתן להניחם שנית במנחה, ובערב שבת לא יניחם, של"ה, וניחם תפלין דר"ת במנחה:

באור הלכה

* **מִצְוַתוֹן וְכוּ'.** עֵין פֶּרֶי"מגדים שמתקטח אם מן התורה חזב כל היום, או מן התורה די ברגע אחר שפניו, ומדברגן כל היום, ובשלויה עכשו שאין לנו גוף נקי; ומסיק דערקן של דברים, דאם לא הניח יום אחד מכל לתפלין בטל מצות עשה, וכבחי"ב רגע עליו קים המצוה, אבל מצוה מן המבחר מן התורה להיחזק עליו כל היום וכו' עין שם. ובספר ישועות-יעקב פסק דמן התורה מצותו כל היום, עין שם. ועין בספר אליה רבה שמוכת מדבריו דמי שידע שיש לו גוף נקי, אין לו לפטר את עצמו ממצות תפלין כל היום. ופשוט דבבנתו אם יודע שיוכל לזהר את עצמו גם-כן מהסח הדעת, דהינו על-כ"ל פנים משוחק וקלות-ראש⁽⁸⁾, כמו שכתבנו לעיל בסימן כח, עין שם. ועין בספר מעשה-רב שכתב, דאם חושש ליהרא בבני הבריות מתר בשל"י יד לבד, ומכל מקום טוב לעשותו של-ראש קטן והרצועות יתנה גם-כן מבטוח, מליף בשל"י לבד, עד כאן דבריו. ואשרי המקנים בדניו, כמו שאמרו חז"ל במגלה כח שאלו תלמידיו את רבי וירא בפה האנכס ימים, אמר להם וכו' ולא הלכתי ארבע אמות בלא תורה ובלא תפלין: * **בשעת קריאת שמע ותפלה.** וינחם עזריה (הרמ"ע מפאנו) כתב בתשובה שמתן להניחם שנית במנחה⁽⁹⁾, דבבבב שבת לא יניחם, של"ה⁽¹⁰⁾. * קטן וכו'. נראה שפשוט דלדעת המתברר, אם מאיזה טעם לא קנה אביו עבדו תפלין, כגון שלא היה יכול לשמכם בטרהרה וכהאי גוונא, ונעשה בנו בן י"ג שנים יום אחד, שוב אין על אביו מצות תורה, דאיש הוא וחזיב מעצמו בכל המצות, ואם איש עני הוא, כל ישראל חזיבים בזה, וכמו שכתב הפרי"מגדים בסעיף קטן ד:

מנחין על מצותן ולא על התקדושתא, וגם השל"י אין מנח על מקומו פדיו, דחלא זה הוא כמי שלא הניח כלל. וכבר זכר על זה גם-כן איתנו הפרי"מגדים בכלל כו שכתב שם דתפלין שמתנחין שלא במקומו הרי הם כמתנחין בכיסן. ועין לעיל בסימן כו בבאור הלכה שהארכנו בזה:

(ד) בגופו. ודינו פסוק ב"ש"ס ראש השנה יו, דאפלו הוא איש בינוני, דדרכפו של הקדוש-ברוך-הוא להטות הכף כלפי חסד, מפינן שנמצא בתוך עונותיו עון זה, כף חובה מברעת והוא מברך לירד לגיהנם; ואם חס ושלום גם-כן עונותיו מברין מזכותיו, נדון בגיהנם י"ב חדש ואחר-כך גופו קלה ונשמטן נשפת ורוח מפנת אפרן תחת פפות רגלי הצדיקים. ועין שם בתוספות דכל זה בשלא עשה תשובה. (א) ויען פי גדול כח המצוה כל-כך, ולהפך הענש, רחמנא לצלן, לכן יזהר כל אדם לקנות תפלין מסופר ממחה וירא-שמים ובעל-תורה, וכן רצועות יקנה מאיש נאמן כדי שיהא בטוח ששעבודו לשמן מעורות טהורות, פי מי שהוא מניח תפלין פסולים, לא לבר שאינו מקים המצוה אלא (ד) שמברך בפה וכמה ברכות לבטלה שהוא עון גדול⁽⁴⁾. ובצענותו הרבים רבה המכשלה בפה שקונים תפלין ורצועות ממאן דהוא לפי שמוכרים בזול, ורבו אינם מרבעין, ועוד יתר קלקולים שמצוי בהם בעת כתיבתן. וכל ירא-שמים יתן אל לבו: אם על מלבושו וכליו הוא מהדר שיהיו כתקונם, מכל-שכן בהפצי שמים שלא יצמצם ויחוס על הכסף, אלא יהדר לקנות אותן שהם בודאי כשרים אף שמחזירם רב. וכתב הדרכי-משה בשם המרדכי: יש לאדם להדר אחר תפלין נאים, ששאמר "זה אלי ואנוהו", דהינו שכתבן לכל אמן בכתב נאה וכדיו נאה ובקלמוס נאה וקלפים נאים: **ב (ה) להיחזק עליו.** דבזמן קצר כזה בקל יוכל לזהר מהפסח ומהסח הדעת: (ו) **בשעת קריאת שמע.** דכל הקורא קריאת שמע בלא תפלין⁽⁵⁾ כאלו מעיד עדות שקר בעצמו⁽⁶⁾. ואם לא נזדמן לו אז, או שהיה חולה מעים בשעת מעשה, כל היום זמנו ומחזיב להניח על-כ"ל פנים כדי שלא יבטל יום אחד ממצות תפלין: (ז) **ותפלה.** ועין לעיל סימן כה סעיף יג. וזהו לכל אדם, אבל אנשי מעשה נוהגין ללמד אחר התפלה בתפלין; (ח) אף יש לזהר שלא לרבר בהם (ו) דברים בטלים, דמלבד אסור דברים בטלים הוא בא על-גרי-זה לירי הסח הדעת. ועין לעיל בסימן כה סעיף-קטן א ובמעשה-רב: **ג (ח) היודע.** דקדם לכן אין רשאי להניח תפלין ולא

שער הציזון

(ב) מגן אברהם בשם התוספות והרא"ש: (ג) וצריך עיון קצת עליו מ"ש הראש-השנה יז ע"א לפה צריך למחן דאורייתא במחצה על מחצה, ומחן בבאה גונא. ויש לישב: (א) חיי-אדם: (ב) פרי-מגדים: (ג) ברכי-יוסף: (ד) מעשה-רב: